

Федэралізм¹

Станіслаў Свяневіч

У згадцы пра вечарыну, зладжаную ў гонар маршала Пілсудскага, мы з пашанай выказаліся пра прамову пана Свяневіча. Мы з'яўляемся адным з нямногіх выданняў, якія без ваганняў даюць на сваіх старонках месца сваім праціўнікам. Чытачы самі заўважаць, што прмова пана Свяневіча прадстаўляе тую дэмакратычна-федэрацыйную канцэпцыю, абапёртую на роўнавагаснасці народаў, нацый і народзікаў, якой мы з'яўляемся перакананымі праціўнікамі. Паколькі справа федэрацыйных праектаў стала зноў актуальнай, хоць, праўда, толькі ў сферы гістарычнай крытыкі з нагоды лекцыі пана маршала Пілсудскага, то мы з прыемнасцю дзелімся з чытачамі асноўнымі момантамі з прамовы пана Свяневіча, апускаючы тыя моманты, якія датычаць бегучай палітыкі. (Рэд.)

...**К**алі я задумваюся над аналізам жыцця сучаснай Польшчы, калі намагаюся ўслухацца ў яе псіхічныя імпульсы, якія сілкуюць тыя сілы, што супернічаюць у нашым нацыянальным жыцці, сілы, якія фармуюць гэтае жыццё, то амаль заўсёды прыходжу да высновы, што сёння, кажучы па праўдзе, існуюць дзве Польшчы. Адна – тая, якая ўвабрала ў сябе ўсё тое, што было ў нашай гістарычнай мінуўшчыне найлепшага і найвысакароднейшага, усё тое, што сёння з'яўляецца гонарам нашых гісторыкаў; тая, што праз цёмныя гады няволі ў непарушнасці пранесла найвялікшыя ўспаміны пра нашае мінулае, традыцыі залатога веку нашай дзяржаўнасці, слаўныя традыцыі Ягелонскай эпохі. Гэтая Польшча ў часы няволі, у часы кайданоў і распачага змагання, сасніла цудоўны сон пра новую Польшчу, якая прыйдзе пасля, пра Польшчу Будучыні, якая на падмурку даўняй магутнай Рэчы Паспалітай, у яе старых шырокіх межах ад мора і да мора, сілай сваёй культуры, веліччу свайго духу аб'яднае вакол сябе вольныя народы. З духу гэтай Польшчы нарадзіліся, Маршал,² твае Легіёны. З Яе духу нарадзілася і твая слаўная красавіцкая адозва дзевятнацатага года.³

¹ Перакладзена паводле: Świaniewicz, Stanisław (1923). "Federalizm". *Słowo*, 08.1923.

² "Маршал" (пол. Marszałek) – адзін са зваротаў, якім прыхільнікі Юзафа Пілсудскага паважліва называлі свайго куміра ў 1920–1930-я гады. Цяпер такое акрэсленне нярэдка ўжываецца таксама ў польскай гістарыяграфіі. – *Заўвага навуковага рэдактара.*

³ Маецца на ўвазе адозва Юзафа Пілсудскага ад 22 красавіка 1919 года, выдадзеная ім праз тры дні пасля заняцця Вільні польскім войскам у ходзе польска-савецкай вайны. У адове ся-

Але ёсць і іншая Польшча, Польшча куды больш шматлікая за першую, Польшча, якая ўжо страціла нітку, што лучыла яе з даўнімі часамі; Польшча, якая не ўмее праслухаць пульс магутных гістарычных працэсаў і якая не можа зразумець, што сапраўды вялікі народ мусіць жыць не толькі вузкімі інтарэсамі сённяшняга дня, але павінен таксама ўмець глядзець і ў далечыню: і назад, і ў будучыню праз стагоддзі. Гэтая Польшча ў дзікім псіхозе нацыяналізму, які сёння ахапіў усю Еўропу, стала адным з заразных ачагоў хваробы. З духу гэтай Польшчы нарадзілася Рыжская дамова. Гэта тая Польшча, якая сёння кіруе...

...Гэтыя дзве Польшчы вядуць змаганне паміж сабой. Да гэтага часу ў гэтым змаганні перавага была на баку другой Польшчы...

...Прабачце мне, панове, але я зараз скажу пару слоў, можа, трохі вострых і рэзкіх, можа, занадта смелых для студэнта ў таварыстве старых палітыкаў. Не хацелася б, каб мяне кепска зразумелі. Але ва ўсім тым, што сёння ў нас робіцца, у гэтым велізарным хаосе з’яваў нашага нацыянальнага і дзяржаўнага жыцця, хаосе, які я, магчыма, не заўсёды ўсведамляю, у гэтым факце перамогі нацыяналізму мне бачыцца нейкі дзіўны парадокс нашага адраджэння, парадокс, які адначасова для вельмі многіх, для шмат каго з нас ёсць і глыбокай трагедыяй, трагедыяй перажыванняў і мараў, трагедыяй ідэалаў.

Калісьці падавалася, што ўзніклая на руінах захопніцкіх імперый незалежная польская дзяржава будзе жывым сімвалам канчатковага растапання тых цёмных сілаў, якімі ў жыцці даваеннай Еўропы былі захопніцкія дзяржавы; будзе гучным і пераможным пратэстам супраць сістэмы кіравання захопнікаў. Аднак жа адбылася дзіўная рэч. Калі ў ранейшых захопніцкіх дзяржавах у агні і бурях рэвалюцыяў, у хаосе ўнутраных хваляванняў выкоўваліся невядомыя рэчы, можа цалкам новыя, можа добрыя, а можа і кепскія (маем на конт гэтага шмат пытанняў), Польшча, гэтая Польшча-пакутніца, якая высунула лозунг “роўныя з роўнымі, вольныя з вольнымі”, што ішла змагацца за ўласную волю і свабоду іншых, гэтая Польшча шмат, вельмі шмат у чым стала спадкаемніцай захопніцкіх сістэм кіравання.

Тут не да месца прыводзіць факты і прыклады, але, каб не быць галаслоўным, хацеў бы звярнуць Вашу ўвагу на адзін, першы-лепшы, а

род іншага абвяшчаўся намер даць мясцоваму насельніцтву “магчымасць развязаць унутраныя нацыянальныя і рэлігійныя справы гэтак, як самі захочаце, без якога-небудзь гвалту або націску з боку Польшчы”. – *Заўвага навуковага рэдактара.*

можа і найбольш характэрны з усіх. Вясной гэтага года я чуў, як вядомы віленскі адвакат,⁴ калісьці абаронца на палітычных працэсах, які перад царскімі судамі бараніў настаўніц-полек, абвінавачаных у патаемным навучанні дзяцей чытанню і пісанню па-польску, распавядаў, што неўзабаве мусіць быць у судзе Польскай Рэспублікі ў Беластоку,⁵ каб там паводле тых самых добра яму знаёмых параграфаву Крымінальнага кодэкса⁶ бараніць настаўніцу-беларуску, абвінавачаную ў хатнім навучанні беларускіх дзяцей роднай мове...⁷

Але гэтая трагедыя нашага адраджэння тычыцца не толькі некаторых нашых унутраных спраў, яна сёння сягае глыбей, ужо да асноваў нашай дзяржаўнай палітыкі, да агульнага кірунку гэтай палітыкі.

Маю тут на ўвазе той збор канцэпцый, які, правільна ці няправільна, ахрысцілі ў нас назвай федэралізму. Федэралізм – гэта не толькі пастулат халоднага разліку, які адно вымярае і ўзважвае. Федэралізм – гэта адначасова найвялікшая традыцыя нашага мінулага, гэта думка, абвешаная цудоўным рытмам песняў нашых прарокаў, гэта ідэя, пра якую марылі тыя, хто ў найцяжэйшыя часы змагаўся і паміраў за Польшчу. Федэралізм не толькі быў перакрэслены Рыжскай дамовай. Наша трагедыя сягае глыбей. Сёння гэты лозунг стварэння саюзу народаў на руінах царызму, наш лозунг, польскі лозунг, нашу мару ўздымае і абвешчае Расія. Расія нам варажая, Расія сёння бальшавіцкая, а заўтра – невядома якая. Але калі я чытаю савецкія газеты, калі ўнікаю ў прамовы савецкіх дзяржаўных мужоў пра новы кірунак нацыянальнай палітыкі, то атрымліваю глыбокае ўражанне, што федэралізм – гэта не лозунг, звязаны толькі з савецкім ладам. Расійскі федэралізм – гэта нараджэнне новага, вельмі для нас пагрозлівага тыпу маскоўскага імперыялізму.

Такім чынам, наш міф, наш цудоўны сон пра новую Польшчу, магучую і вялікую Польшчу, якая адыгрывала б вялікую гістарычную ролю, будынак нашых мараў пад ціскам жорсткіх фактаў згінаецца, зломліваецца і падае ў прорву...

⁴ Маецца на ўвазе Тадэвуш Урублеўскі. – *Заўвага навуковага рэдактара.*

⁵ Маецца на ўвазе т. зв. працэс 45-ці, які праходзіў у маі 1923 года ў Беластоку. На ім судзілі ўдзельнікаў беларускага антыпольскага партызанскага руху на Гарадзеншчыне і Беласточчыне. – *Заўвага навуковага рэдактара.*

⁶ У першыя гады існавання міжваеннай Польскай Рэспублікі на яе тэрыторыі часова працягвала дзейнічаць крымінальнае заканадаўства тых трох імперый, у якія гэтыя землі ўваходзілі перад Першай сусветнай вайной: Расіі, Аўстра-Венгрыі і Германіі. У дадзеным выпадку гаворка ідзе пра Крымінальны кодэкс Расійскай імперыі. – *Заўвага навуковага рэдактара.*

⁷ Гаворка ідзе пра Веру Маслоўскую-Матэйчук (1896–1981) – беларускую настаўніцу з Бельскага павета, сяброўку Беларускай партыі сацыялістаў-рэвалюцыянераў. На працэсе 45-ці была асуджана на 6 гадоў зняволення. – *Заўвага навуковага рэдактара.*